

חצות נובע מן האנינות והיא הגורמת שרשאי להיטמא, ולכן כתב את עיקר הדין על האנינות ולא את דין הטומאה המשתלשל ממנו¹⁷.

סיכום

דעת ר' עקיבא שמצוה על הכהנים להיטמא לקרוביהם, והלכה כמותו. מצוה זו עשויה להתנגש עם המצוה להקריב ולאכול את קרבן הפסח (אמנם בלאו הכי טומאת הקרוב יוצרת אנינות, שמונעת את עשיית הפסח אפילו אם לא נטמא, אבל קיימים מצבים שבהם האנינות אינה מונעת את ההקרבה, ורק הטומאה עשויה לגרום לכך). בשאלת היחס בין מצוות אלו מצאנו בסוגיה שלוש שיטות: א. הפסח קודם אפילו אם הקרוב מת לפני זמן החיוב בפסח, מפני שמצות הפסח חמורה יותר, שיש בה צד כרת. לפיכך, אם מת קודם חצות (ואינו אונן עליו בערב פסח, כגון שמת ב"ג) – אל יטמא לו (שיטת אביי לפירוש רש"י, וכפי שהסבירו בטהרת הקודש). ב. המצוה שהתחייב בה תחילה קודמת, למרות שהיא מצוה קלה ביחס לפסח. לפיכך, אם מת קודם חצות – חובה להיטמא לו (אביי לפירוש החזו"א, וכן מבואר בגמ' בסוכה). ג. יש להיטמא אפילו אם חיוב הפסח בא תחילה, כי לטומאה אין תשלומין (רבא להבנת תוס' בסוכה; אפשרות שהעלתה הסוגיה כאן בדעת ר' עקיבא).

בראשונים נקטו כחילוק בין קודם חצות לאחר חצות, אבל לא נתפרש בדבריהם האם הטעם משום שקודם חצות חלה עליו אנינות (כטהרת הקודש), או משום שמצות הטומאה קדמה (כחזון איש).

לקרובים: קודם ששחטו וזרקו עליו – יטמא למתו, למרות שהגיע זמן חיובו של הפסח (והטעם כנראה כדעת רש"י, שלמצוה זו אין תשלומין), ולאחר ששחטו וזרקו עליו – לא יטמא, כי בכך ייפסל הפסח, לשיטה שאכילת פסחים מעכבא (עיין במערכה הנ"ל על הקושי בפירושים).

פסק ההלכה

הברייתא המחייבת להיטמא למתו גם בערב פסח מובאת בפוסקים (הלכות גדולות, הלכות טומאה; הלכות טומאה לרי"ף, דף א ע"ב; הל' טומאה לרא"ש, סי' ו; תורת האדם, עניין הכהנים; סמ"ג עשין נח). גם חילוקו של אביי בין מת קודם חצות לאחר חצות הובא בפשטות בראשונים (רשב"א ומאירי בברכות יט, א; הפירוש המיוחס לר"ש לספרא אמור פרשתא א, יב), ונראה שדעתם שהלכה כמותו, מפני שרבא אינו חולק עליו בזה.

הרמב"ם כתב בהלכות קרבן פסח (ו, ט): "האונן... שוחטין עליו... במה דברים אמורים? שמת לו המת אחר חצות, שכבר נתחייב בקרבן פסח, אבל אם מת לו המת קודם חצות – אין שוחטין עליו, אלא ידחה לשני". פסק כאביי לעניין החילוק באנינות (ונתבאר טעמו במערכה רסא), אבל לא כתב את דין הטומאה (תמה על כך בספר 'מזבח אבנים' סי' לח, א). אפשר שסמך על המובן מאליו, שברור שזה שוחטין עליו לא יטמא, כדי שיוכל לאכול את הפסח, וכן זה שאין שוחטין עליו אין לו כל סיבה לבטל את המצוה להיטמא למתו (אגרות משה או"ח ח"א סי' קפ, בסופו). יתכן גם שפירש את הסוגיה כרש"י, שהחילוק בין קודם חצות לאחר

מערכה רסד. האנינות מדרבנן: יום קבורה, שמועה וליקוט עצמות (ק,ב)

יום קבורה

כאשר המת נקבר לאחר יום פטירתו, האנינות נמשכת עד יום הקבורה, אך מן הגמ' נראה שהדבר פשוט שדין זה הוא מדרבנן. שתי ראיות לדבר: א. רב מרי (ק, א) קובע, כפירוש לדברי ר' שמעון, שיום הקבורה אינו אלא מדרבנן, ולכן גם

לקרובו לא יטמא מדאורייתא אפילו קודם חצות; אור שמח הל' קרבן פסח ו, ט, עיין שם).

נראה לבאר את השמטת הלכה זו בדרך אחרת: הרמב"ם סובר שאם נזיר וכה"ג הותרו להיטמא למת מצוה ולעבור על לאו בידיים – קל וחומר שהותר הדבר לשוחט פסחו ומל את בנו, שטומאתם מונעת אותם מלקיים מצוה בשב ואל תעשה, ולכן לא הוצרך כלל לומר זאת. אמנם בגמ' בנזיר מח, ב נאמר שיש צורך בדרשה מיוחדת מ"ולאחותו" לפסח ומילה מפני שיש בהם כרת, ואין ללומדם מנזיר וכהן גדול, אבל נראה שהמובן הוא שיש בהם צד חידוש מסוים (בבחינת "פירכה כל דהוא" המונעת מללמוד קל וחומר), ולכן הם זקוקים לפסוק מיוחד, אך לא שאליבא דאמת מקרים אלו חמורים יותר. ראיה לדבר ממה שמצינו שהעמידו חכמים דבריהם בשב ואל תעשה אפילו כנגד פסח ומילה, כמבואר ביבמות צ, ב, אבל לא העמידו דבריהם בקום ועשה לעבור עבירה בידיים.

חכמינו זכרונום לברכה הרחיבו את הזמן שהגדירה התורה לאנינות, וקבעו שזו תימשך גם לאחר יום המיתה. במערכה רסב נדונה השאלה האם הלילה שאחרי יום המיתה יש בו אנינות מדאורייתא. במערכה זו ידונו הזמנים שבהם חלה אנינות מדרבנן, והם: יום הקבורה, הלילה שלאחריו, יום שמועה ויום ליקוט עצמות.

17. יש להעיר בעניין פסק הרמב"ם בהיטמאות למת מצוה. הדין שמת מצוה דוחה אפילו פסח מפורש בברייתא כאן ובכמה מקומות בגמ' (כגון מגילה ג, ב) באין חולק, והוא להלכה בכמה ראשונים (רי"ף מגילה ב, ב; "עבודה ומת מצוה – מת מצוה עדיף מ'ולאחותו"; רא"ש בהל' טומאה סי' ב; רמב"ן בתורת האדם, ענין ההוצאה: "דאשכחן מת מצוה קודם לתלמוד תורה ולעבודה ולמקרא מגילה, ודוחה טומאה דכהן ונזיר ופסח ומילה, ולא מצינו דבר קודם לו בכל התורה כולה"), וכן בשולחן ערוך (יו"ד סי' שעד ס"א): "מצוה להטמאות למת מצוה, אפילו הוא כהן גדול ונזיר והולך לשחוט את פסחו ולמול את בנו ומצא מת מצוה – הרי זה מיטמא לו".

הרמב"ם הביא את ההלכה שניזיר וכהן גדול נטמאים למת מצוה (הל' אבל ג, ט), אך לא כתב זאת לגבי פסח ומילה. יש שלמדו מדבריו שלהלכה אכן טומאת מת מצוה איננה דוחה את הפסח, וניתנו לכך טעמים שונים, כגון שהרמב"ם דחה את הברייתא מהלכה, משום שעל פי חשבונות מסוימים המילה "ולאחותו" איננה מיותרת לכך (צל"ח ברכות כ, א), או שהעמיד את הברייתא במת קודם חצות דווקא (ולפי זה

שהקלו בימים אלה שבין יום המיתה ליום הקבורה, אבל הגמ' מפרשת שנחלקו בדין הלילה שאחרי יום הקבורה, ומנסחת את מחלוקתם באופן שאין בו כל התייחסות לימים שבין המיתה לקבורה, ומשמע שרק בזה הקלו חכמים. וכך פירש רש"י (ד"ה והתניא): "דליכא לפרושי פלוגתא דנישור רבנן לאכול בעודו מוטל לפניו", כלומר, לא מסתבר שמישהו יקל בכך לפני הקבורה. כך גם פסק הרמב"ם (הל' ביאת המקדש ב; הל' מעשר שני ג,ו, ועיין שם ברדב"ז).

הלילה שלאחר יום הקבורה

נחלקו בזה רבי וחכמים: רב יוסף סבר שרבי הוא המיקל, ור' ירמיה הוכיח שרבי הוא המחמיר בדבר. רב אסי (צט"ב) העמיד את משנתנו כשיטה שסוברת שיום הקבורה אינו תופס לילו. לאידך גיסא, שנינו בפסחים (פ"ח מ"ח): "אונן טובל ואוכל את פסחו לערב, אבל לא בקדשים. השומע על מתו והמלקט לו עצמות טובל ואוכל בקדשים", ומשמע שרק בליקוט עצמות אינו תופס לילו, ואילו יום קבורה רגילה תופס לילו (תוס' רי"ד פסחים צא,א). כעין זה דייק רב יוסף בסוגיין מבריייתא, ולפי גרסאות מסוימות כוונת רב יוסף למשנה זו בפסחים⁴. אולי זהו גם טעמו של רב ירמיה מדיפתי (צט"ב), שמיאן לתרץ את סתירת המשניות בין משנתנו למשנה זו בפסחים כפי שתירץ רב אסי. עוד מצינו בעניין זה, שרב מרי (ק"א) העמיד את ר' שמעון, האומר שאונן טובל ואוכל פסחו, כדעה שיום קבורה תופס לילו מדרבנן (ורב אשי דחה פירושו, שאינו מתיישב בדברי ר"ש). להלכה פסקו הרמב"ם (הל' ביאת המקדש ב,י) והסמ"ג (עשין רכד) שיום קבורה אינו תופס לילו, כרבנן דרבי וכרב אסי (ר"י קורקוס). אולם הראב"ד נקט להלכה שיום קבורה תופס לילו מדרבנן⁵.

יום שמועה

במשנה בפסחים הנ"ל נאמר שהשומע על מתו טובל ואוכל בקדשים בערב⁶, כלומר שהוא אונן ביום השמועה, אך לא בלילה שלאחריו. המדובר על "שמועה קרובה", תוך ל' יום מן הפטירה, כפירוש רש"י כאן (ד"ה יום שמועה) והרמב"ם (הל' ביאת המקדש ב,י), שהרי הבריייתא פה אומרת שיש בה מצות שבעה ושלושים. כך גם נאמר בירושלמי (פסחים פ"ח ה"ח): "שמע שמת לו מת מאתמול – טובל ואוכל בקדשים". לעומת זאת ב"שמועה רחוקה",

לילו אסור רק מדרבנן (בניגוד לליל יום המיתה, שלדעתו אסור מדאורייתא). ועל כך נאמר שהאונן טובל ואוכל פסחו לערב. על כך מקשה רב אשי: "קאמינא לך אנא יום מיתה דאורייתא, ואמרת לי את יום קבורה דרבנן?". כלומר, אם אכן הדין שאונן אוכל פסחו לערב נאמר רק בליל יום הקבורה, כיצד ר' שמעון מוכיח ממנו שאיננות לילה דרבנן אפילו ביום המיתה? הרי זה מדאורייתא וזה מדרבנן! והגמ' נותרת ב"קשיא". אם כן, לדברי שניהם יום הקבורה מדרבנן.

ב. הגמ' (ק"ב-ק"ב,א) דנה על מחלוקת רבי וחכמים, ומסיקה שלדעת רבי יום הקבורה תופס לילו. רבנן דרבא התקשו בדבר, שכן אם החמיר רבי שיום הקבורה תופס לילו – הרי זה מדרבנן, ומשמע שלדעתו ליל יום המיתה דאורייתא, ומאידך, מצינו במפורש שלדעתו ליל יום המיתה דרבנן! ומתוצאת הגמ': "לעולם דרבנן היא, וחכמים עשו חיוזק לדבריהם יותר משל תורה". לא תירצה הגמ' שלדעתו יום הקבורה אף הוא דאורייתא, ולכן החמיר בלילו כשם שהחמירו בליל יום מיתה, ומשמע שהדבר פשוט שיום הקבורה דרבנן¹.

אכן, כך פסק הרמב"ם (הל' ביאת המקדש ב,י): "ומת ששה ימים ואחר כך נקבר, כל אותם הימים שאחר יום המיתה הוא אונן מדבריהם, וכן יום הקבורה", וכן בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' קעב) ובתוס' רי"ד (מועד קטן טו, ב ד"ה אבל). אך יש מהראשונים שסברו אחרת: הראב"ד בפירושו לספרא שמיני (פרק ב,יא) כותב, שגם ר' יהודה, הסובר שאיננות לילה דאורייתא, מודה שיש חילוק מדאורייתא בין היום ללילה, וזאת ביום הקבורה, שהיום מדאורייתא והלילה מדרבנן². אף הרמב"ם סבר כך בתחילה, במהדורה קמא של פירושו למשנה³.

מאחר שיום הקבורה הוא דרבנן, לא רק לילו מותר לגמרי (ראה להלן) אלא גם ביום עצמו הותר לאונן לשלח פסחו, כדברי רב מרי (ק"א), וכן פסק הרמב"ם (הל' קרבן פסח ו,ט).

הימים שבין יום המיתה ליום הקבורה

אם יום הקבורה היה מספר ימים אחרי יום המיתה, דין הימים שבינתיים כיום הקבורה, האסור מדרבנן. כך אומר רבי בבריייתא שהביא ר' ירמיה: "עד מתי מתאונן עליו? כל זמן שלא נקבר, ואפילו מכאן ועד עשרה ימים". מדברי חכמים "אין מתאונן עליו אלא אותו היום בלבד" ניתן להבין

1. היה מקום להשיב, שיתכן באמת שיום הקבורה אסור מדאורייתא אבל בדעת רבי אי אפשר לומר זאת, מפני שהוא אומר במפורש שליל יום המיתה דרבנן, ולא יתכן שיום הקבורה, המאוחר יותר, יהיה מדאורייתא. אך זה אינו: יתכן שליל יום המיתה דרבנן דווקא אם מת ונקבר בו ביום, אבל כל עוד לא נקבר – האיננות נמשכת מדאורייתא. ממילא, הפשטות שבה הגמ' מניחה שיום קבורה דרבנן איננה מחמת דברי רבי, אלא מחמת סברת הגמ' עצמה.

2. זו לשונו: "דהא דאמר ר' יהודה איננות לילה דאורייתא – דוקא ביום מיתה, אבל ביום קבורה דברי הכל לילה דרבנן הוא... שמה לא שמעת להקל באיננות אלא בלילה, הואיל ויום קבורה לא תפיס לילו מדאורייתא, וכיון דקיל לגבי יום קבורה – איפשר שהקל הבורא כאן במילואים אפילו ביום מיתה בהוראת שעה, אבל באיננות

יום, שבכל מקום הוא מדבר תורה, לא שמעת".

3. עיין דמאי פ"א מ"ב ומעשר שני פ"ה מ"ב במהדו' הרב קאפח.

4. עיין מערכה רס הערה 1.

5. בפירושו לספרא שמיני פרק ב,י: "קיימא לן איננות לילה דרבנן בין ביום מיתה בין ביום קבורה" (ראה גם דברי שם פיסקה יא, הובאו לעיל הערה 2). ראה גם בראב"ד על הרי"ף בברכות ט,א ו'תשובות ופסקים' סי' ריג. כדעה זו סבר גם הרמב"ם במהדורה קמא של פירושו למשנה (דמאי פ"א מ"ב), בהתאם לשיטתו שם שיום הקבורה עצמו דאורייתא.

6. במשנה שם קיימות גרסאות שונות, האם נאמר בה "בערב", כפי שנאמר בבריייתא כאן.

שאינן בה מצות שבעה ושלושים (מועד קטן כ,א), משמע (בעיקר ברמב"ם שם) שאינן אנינות כלל אפילו ביום.

רש"י (פסחים צא,ב ד"ה השומע) כותב שאנינות יום השמועה היא מדרבנן, וכן משמע ברמב"ם (שם). ראייה לדבר מהדין שאינו תופס לילו, בעוד שלגבי יום קבורה מצינו מחלוקת בדבר, ומשמע שיום שמועה קל אפילו מיום הקבורה, שהוא דרבנן. יותר ברור הדבר מדינו של מי ששמע בליל הפסח אחרי שקיעת החמה, שלפי אוקימתת רבה בר רב הונא "כאן לאחר שקיעת החמה" מבואר שאפילו ביום השמועה עצמו התיירו לו חכמים לאכול בפסח, לדעה שאכילת פסחים מעכבת, ועל כרחק מדאורייתא מותר לו לאכול⁷. נראה שלכך התכוון הרא"ש (מועד קטן פ"ג סי' ג), הכותב: "שיום שמועה דרבנן, כדאיתא בפרק טבול יום".

המאירי בפסחים (צא,א) סובר אחרת: "השומע על מתו שמת... ופירושה בתלמוד המערב (בירושלמי הנ"ל) אף בשמועה קרובה, שיומה מן התורה, שמכל מקום הלילה מיהא אין בו אנינות כלל אף מדברי סופרים, הואיל ואין שם עיקר אנינות, וטובל בערב אף בקדשים". וצריך עיון מה יענה לראיה מדין אכילת הפסח ביום השמועה עצמו.

ליקוט עצמות. בימי הבית השני ולאחריו היה נהוג בישראל לקבור את הנפטר בארץ, וכאשר התעכל בשרו לוקטו עצמותיו והונחו בארון מיוחד, עשוי אבן או עץ, הקרוי "גלוסקמא" או "דלוסקמא". בציור מופיעה גלוסקמא שנמצאה באזור ירושלים ועליה חרות בארמית: "סמון בנה הכלה" - שמעון בונה הכלה.

כך נאמר במסכת שמחות פ"ב ה"ט: "אמר רבי אלעזר בן רבי צדוק: כך אמר לי אבא בשעת מיתתו: בני, בתחילה קברני בביקעה, ובסוף לקט את עצמי ותנם בדלוסקמא... כשם שעשה לאביו - כך עשיתי לי".

היתה 'חברא קדישא' המיוחדת לכך, כפי שנאמר (שם ה"ה): "כך היו חבורות עושין בירושלים: אלו לבית האבל ואלו לבית המשתה, אלו לשבוע הבן ואלו לליקוט עצמות".

יום ליקוט העצמות נחשב במונח מסוים כיום אבל מחודש, ומאידיך יש בו גם צד של שמחה, כדברי הירושלמי (מועד קטן פ"א ה"ה): "בראשונה היו קוברין אותן במהמורות. נתאכל הבשר - היו מלקטין את העצמות וקוברין אותן בארזים. אותו היום היה מתאבל, ולמחר היה שמח, לומר שנינוחו אבותיו מן הדין".

ליקוט עצמות

מקובל היה בישראל לאסוף את עצמות המת לאחר שנתעכל בשרו, ולרכוז אותן בארון מיוחד, וזהו "ליקוט עצמות"⁸. במשנה בפסחים הנ"ל נאמר שהמלקט עצמות אוכל בקדשים לערב, אבל ביום הליקוט הרי זה אונן. הראיות לעיל שיום השמועה הוא מדרבנן יפות גם לענין יום הליקוט, וכך כתב במפורש גם המאירי עצמו (פסחים שם).

כשיום האנינות מדרבנן החל בליל פסח

רבה בר רב הונא מפרש את הברייתא, שיש חילוק בין יום הקבורה לבין יום שמועה וליקוט, במקרה שימים אלו החלו בליל פסח עצמו: ביום הקבורה החמירו חכמים שלא יאכל פסחו, ואמנם בעלמא לא העמידו חכמים דבריהם כנגד מצות הפסח, אבל כאן ראוי לגזור משום יום המיתה, מפני שבדרך כלל יום הקבורה הוא יום המיתה (רש"י ד"ה אכילת פסחים מעכבת). לעומת זאת ביום שמועה וליקוט שאירעו בליל פסח מותר לאכול בפסח, אבל לא בקדשים. הגמ' מבארת שטעם הדבר הוא שאכילת פסחים מעכבת, ואם לא יאכל כעת - לא יצא ידי קרבנו שכבר הוקרב מבעוד יום. בדבריו כלולים, אפוא, שני חידושים: האחד לחומרא, שיום הקבורה עצמו אינו נדחה מפני הפסח, והשני לקולא, שאכילת פסחים מעכבת, ולכן היא דוחה יום שמועה וליקוט.

הרמב"ם לא הזכיר מקרה זה בפירושו, אבל כתב (הל' קרבן פסח ו,ט): "מי שליקטו לו עצמות ביום ארבעה עשר, או ששמע שמת לו מת, שוחטין עליו וטובל ואוכל בקדשים לערב". מכאן דייקו בקרן אורה ובליקוטי הלכות, שאם אירע כן בליל חמישה עשר - לא יאכל בפסח. אף תמהו על כך, מדוע פסק שלא כרבה בר רב הונא, בפרט שנראה שרבא הסכים עמו? נראה שהרמב"ם למד מכמה סוגיות שאכילת פסחים איננה מעכבת, אם בשעת הקרבת הקרבן היה האדם ראוי לאוכלו, ורק בתום ההקרבה אירע דבר המונע מלאכול (עיין הל' קרבן פסח ד,ב ובר"י קורקוס באריכות).

במנחת שלמה (תנינא סי' פז) סובר בדעת הרמב"ם להיפך, שאפילו אם נקבר בלילה - מותר לאכול בפסח, ולמד זאת מכך שלגבי מי שמת לו מת אחר חצות, שאוכל בפסח, לא הזכיר הרמב"ם שזה בתנאי שקברוהו בו ביום, ושם נקבר בלילה - לא יאכל.

ראיה זו היא לגבי חומרתו של רבה בר רב הונא, ולא לגבי קולתו. יתכן, אפוא, שהרמב"ם מחלק בדבר ופוסק לגמרי להיפך מרמב"ם: הקבורה בליל ט"ו איננה מונעת מלאכול בפסח, אבל שמועה וליקוט עצמות כן. נראה להסביר טעמו של דבר, שמי שמת ב"ד ונקבר בט"ו, מאחר שכבר בשעת

8. הדין בסוגיה כאן אודות ליקוט עצמות עוסק במי שלא ליקט בעצמו, שהרי נטמא בכך, אלא שליקטו עבורו את עצמות קרוביו, ואף זה נקרא "המלקט עצמות".

7. אם היה איסור דאורייתא באכילה זו - לא שייך שידחה מפני מצות אכילת הפסח, ראה מערכה רסא הערה 10.

וכן פסקו הרמב"ם והסמ"ג, ורבי אוסר, וכן פסק הראב"ד. יום שמועה קרובה ויום ליקוט עצמות אסורים אף הם, ומוכח בגמ' שאיסורם מדרבנן וכך נקטו הראשונים (פרט למאירי, שלדעתו יום שמועה אסור מן התורה). לילם מותר לכל הדעות. שמועה רחוקה – אין בה אנינות כלל.

בימים אלו האסורים מדרבנן, אם אירעו בי"ד בניסן – מותר לאונן לשלח פסחו ולאכול לערב. אם אירעו בליל ט"ו בניסן, רבה בר רב הונא מחלק: קבורה בליל ט"ו – מונעת מלאכול בפסח בלילה זה, ואילו שמועה וליקוט עצמות – לא, מאחר שאכילת פסחים מעכבת. ברמב"ם קיימים דיוקים סותרים: מחד משתמע ממנו ששמועה וליקוט עצמות בליל ט"ו מונעים מלאכול בפסח (קין אורה וליקוטי הלכות, ובהתאם לשיטתו בהל' קרבן פסח שאכילת הפסח איננה מעכבת, אם המניעה מלאוכלו נוצרה לאחר ההקרבה). מאידך משתמע ממנו שקבורה בליל ט"ו איננה אוסרת (מנחת שלמה), ויתכן שחילק בין הדברים.

מערכה רסה. שריפת שעיר החטאת ביום השמיני למילואים (זבחים קא, א-ב)

משמעות הלכתית. הגמ' מביאה כמה ברייתות (שמקורן בספרא שמיני פרק ב) ובהן מחלוקת בעניין זה, והגמ' מרחיבה בהסברתה.

השעיר שנשרף

בפרשת שמיני הוזכר שעיר אחד בלבד, אותו נצטוו העם להביא לרגל היום השמיני: "קחו שעיר עזים לחטאת" (ט, ג), ואהרן הכהן הקריבו: "ויקח את שעיר החטאת אשר לעם וישחטו ויחטאהו כראשון" (ט, טו). פשוט הכתובים, שזהו השעיר שעליו נאמר בהמשך: "ואת שעיר החטאת דרש דרש משה והנה שורף", וכך דעת מקצת מפרשי המקרא¹. אולם חז"ל מלמדים שבאותו היום היו עוד שני שעירי חטאת: שעיר ראש חודש, על פי ההנחה שהיום השמיני למילואים הוא ראש חודש ניסן², ושעירו של נשיא שבט יהודה, נחשון

הקרבת הפסח עלינו להחליט מה לעשות – ההכרעה היא שישלח קרבנו, כי ביום זה האנינות מדרבנן ולא העמידו חכמים דבריהם; וממילא גם צריך לומר שיאכל בלילה, אף על פי שיקבור בו, כדי שלא ימנע מלהביא קרבנו (ראה רש"י קא ד"ה אביי אמר). או גם כדי שיחשב בשעת ההקרבה כראוי לאכילה, ואם אינו ראוי – לא יצא ידי חובתו. ברם, בשמועה וליקוט אנו דנים על דבר שהתחדש בליל הפסח ולא נודע קודם לכן³, וכבר יצא ידי קרבנו, וכעת הדיון הוא רק על האכילה, ובזה פסק שלא יאכל, מאחר שאינה מעכבת.

סיכום

מת שלא נקבר ביום פטירתו, האנינות עליו נמשכת עד יום קבורתו. בימים אלה האנינות היא מדרבנן, לרוב הדעות, ויש אומרים שיום הקבורה אסור מן התורה (ראב"ד). באשר ללילה שלאחר יום הקבורה נחלקו תנאים: חכמים מתירים,

נאמר בפרשת שמיני, בתיאור המעשים ביום חנוכת המשכן ומות נדב ואביהוא: "ואת שעיר החטאת דרש דרש משה והנה שורף, ויקצף על אלעזר ועל איתמר בני אהרן הנותרים לאמר. מדוע לא אכלתם את החטאת במקום הקדש כי קדש קדשים הוא, ואותה נתן לכם לשאת את עון העדה לכפר עליהם לפני ה'. הן לא הובא את דמה אל הקדש פנימה, אכול תאכלו אותה בקדש כאשר צויתי. וידבר אהרן אל משה הן היום הקריבו את חטאתם ואת עולתם לפני ה' ותקראנה אתי כאלה ואכלתי חטאת היום הייטב בעיני ה'. וישמע משה וייטב בעיניו" (ויקרא י, טז-כ).

הסוגיה עוסקת בהרחבה בבירור שיחתם של משה ואהרן: איזה שעיר נשרף ומדוע? מהי טענת משה וכיצד השיב לו אהרן, ומדוע תשובה זו הוטבה בעיני משה? חז"ל, בדרכם, דקדקו בלשון התורה ומצאו בכל מילה בשיח זה

9. לגבי השמועה – הדבר ברור מעצם הגדרתו כיום השמועה. אך מסתבר כך גם לגבי ליקוט עצמות, שהרי לכתחילה בוודאי אין ללקטם בליל ט"ו, ומדובר במקרה חוק שמישהו עשה כן.

1. אבן עזרא, וכך הכרח על פי שיטתו בשמות מ, א שלא היה זה ראש חודש כלל, ראה בהערה הבאה; ר"י אברבנאל; וכן משמע בפירוש ר"א בן הרמב"ם בשמות מ, לא, עיין להלן מערכה רסה הערה 4.

2. זוהי שיטת בעל סדר עולם (פרק ז): "ביום החדש הראשון באחד לחדש תקים את משכן אהל מועד... התחילו ז' ימי המלוואים בכ"ג באדר, ובאחד בניסן שלמו. כל ז' ימי המלוואים היה משה מעמיד את המשכן בכל בקר ובקר ומקריב עליו קרבנות ומפרקו, ובשמיני העמידו ולא פרקו". בשיטה זו הולכים מאמרי חז"ל בכמה מקומות, כגון בגמ' בשבת פז, ב: "אותו היום נטל עשר עטרות... ראשון לנשיאים... ראשון לירידת האש... ראשון לחדשים". הגמ' בשבועות (ט, א) אף לומדת מהכתוב "ואותה נתן לכם לשאת את עון העדה" על גדרי כפרתו של שעיר ראש חודש.

השיקול העיקרי שהנחה את חז"ל בהצמדת ראש חודש ניסן ליום השמיני למילואים הוא הפסוקים על השראת השכינה במשכן: בפרשת פקודי (שמות מ, לד) נאמר על א' בניסן: "ויכס הענן את אהל מועד וכבוד ה' מלא את המשכן", וכך גם

בפרשת שמיני: "כי היום ה' נראה אליכם... וירא אליכם כבוד ה'" (ויקרא ט, ד-ו). ולשון הספרא (שמיני מכילתא דמילואים פסקה יד): "יכול הוקם בראש חודש ושרתה שכינה בשמיני בחודש? תלמוד לומר (במדבר ט, טו): וביום הקים את המשכן כסה הענן".

יש אומרים שר' עקיבא חולק בדבר. בגמ' בסוכה (כה, א-ב) נחלקו תנאים מי הם אותם "אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם ולא יכלו לעשות הפסח ביום ההוא" (במדבר ט, ו): דעת ר' עקיבא שהם מישראל ואלצפן, שנטמאו לנדב ואביהוא. ועל כך הקשה ר' יצחק, שיכולים היו להיטהר עד ערב פסח, וזאת בהנחה שנטמאו בראש חודש. נראה שר' עקיבא סובר שהיום השמיני הוא ח' בניסן, ונמצא שהיום השביעי לטומאתם הוא ערב פסח (אבן עזרא שמות מ, א; רא"ם ויקרא ט, א; שר"ת רדב"ז ח"ו סי' ב' אלפים רכב). יש שאף גורסים כך בגמ' בפסחים צ, ב: "סבר לה כר' עקיבא דאמר מישראל ואלצפן היו שחל שביעי שלהן להיות בערב הפסח" (זוהי גרסת רוב כתה"י, וכן בר"ן על הר"ף פסחים ג, א ובתשב"ץ ח"ב סי' עב), ותוס' (סוכה כה, ב ד"ה שחל) הגיהו בגמ' שם. בגמ' בפסחים צ, ג, נאמר: "ר' עקיבא לטעמיה דקסבר אין שוחטין וזורקין על טמא שרץ", ולכאורה אין לנו מקור שבו ר"ע סובר כך אלא על פי הגרסה הנ"ל (עיין תוס' ד"ה ר"ע סבר ומהרש"א, אבל ברוב כתה"י חסרה המילה "לטעמיה").